

Izabela Maruszewska¹

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

Znaczenie funkcji sołtysa we współczesnej Polsce

Struktura każdego państwa ma ogromne znaczenie dla sprawnej jego działalności. Powinna przy tym brać pod uwagę przede wszystkim historię i położenie, ale też bazę gospodarczą dla stworzonych jednostek. Jednostki te muszą stać się dla społeczeństwa ich mikroojczyznami. Trzy zasady: samorządności, decentralizacji oraz pomocniczości, tworzą obecnie strukturę działalności samorządu terytorialnego w Polsce. Samorządność to zasada pozwalająca grupom społecznym podejmować suwerenne decyzje w kwestiach życia społecznego i problemów z nim związanych. Zasada decentralizacji ceduje na samorządy terytorialne maksymalną liczbę spraw niezwiązanych z ogółem społeczeństwa kraju. Natomiast zasada pomocniczości określa, iż państwo pomaga rozwiązywać sprawy i problemy, z którymi nie mogą poradzić sobie społeczności lokalne.

Sołtys jako jednostka pomocnicza samorządu terytorialnego na szczeblu gminy jest organem, który ma jedną z najdłuższych tradycji w polskiej historii. Od samego początku swego istnienia zajmował znaczącą rolę w życiu wiejskich społeczności, będąc lokalnym liderem oraz instytucją łączącą obywateli z władzą. Aktywny i kreatywny sołtys jest czynnikiem pobudzającym aktywność obywatelską w lokalnych społecznościach. Dlatego tak ważna w stymulowaniu społecznej aktywności jest świadomość mieszkańców, jakie miejsce w administracji publicznej zajmuje sołtys. Wyobrażenie ludzi na temat sołtysa często odbiega od rzeczywistości, jest to spowodowane w szczególności tym, że prawo w Polsce zmienia się gwałtownie przede wszystkim z powodu częstych, gdy spojrzymy na przekrój historyczny, zmian ustrojowych. Część mieszkańców ma przesadne wyobrażenie o uprawnieniach i przywilejach sołtysa.

---

¹ Praca napisana pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Marka J. Malinowskiego.

Celem pracy jest pogłębienie wiedzy o organie, jakim jest sołtys, co pozwoli zrozumieć społeczeństwu, jaką wśród nich pełni rolę. Główną tezą mojej pracy jest podkreślenie, że sołtys to niezbędna jednostka samorządu terytorialnego.

Najlepszym przykładem znaczenia funkcji sołtysa we współczesnej Polsce jest fundusz sołecki. Fundusz sołecki to wyodrębnione z budżetu gminy środki, o których zadysponowaniu decyduje sołectwo. O wyodrębnieniu funduszu sołeckiego w budżecie gminy postanawia już dwie trzecie gmin, mających na swoim terenie sołectwa. Tendencje te w szczególności zauważalne są w województwach opolskim, dolnośląskim i podkarpackim, czyli właśnie tam, gdzie jest rozpropagowany oddolny program odnowy wsi. Rozpowszechnienie funduszu sołeckiego obserwujemy tam, gdzie sołectwa mogą liczyć na dodatkowe wsparcie swoich przedsięwzięć z budżetu województwa na przykład w postaci różnych grantów dla sołectw, uczestniczących w organizowanych konkursach. Dobrym przykładem jest konkurs na najpiękniejszą wieś regionu. Istnieją również województwa, w których w nielicznych gminach działa fundusz. Pierwsze miejsce w tym niechlubnym rankingu zajmuje województwo mazowieckie z przewagą gmin wiejskich, które obejmują czasami kilkadziesiąt sołectw. To w tym województwie funkcjonuje ponad 20% ogólnej liczby sołectw w Polsce².

Warto tutaj podkreślić rolę sołtysa, któremu najłatwiej jest zwołać zebranie wiejskie, jest on zatem osobą, która w opinii mieszkańców będzie odpowiedzialna za złożenie na ręce wójta odpowiedniego wniosku. Uchwalony wniosek powinien zawierać przedsięwzięcia wskazane do realizacji na terenie sołectwa w ramach zapowiadanych środków.

Zdarza się również tak, że rada podejmuje uchwałę przeciwko funduszowi, ponieważ decyzję negatywną podjął już wcześniej wójt lub burmistrz. Widać to szczególnie, kiedy na sesji rady gminy brak jest dyskusji nad przygotowanym projektem przeciwko wydzieleniu funduszu sołeckiego w budżecie gminy. Dlatego bywa, że radni głosują za niewyodrębnianiem funduszu sołeckiego. W tym kontekście ważna jest rola sołtysów. Fundusz sołecki i jego zalety trzeba przybliżać nie tylko mieszkańcom, ale także radnym i władzom gmin. Doskonałym sposobem jest omawianie funduszu na spotkaniach sołeckich i gminnych, propagowanie go za pomocą ulotek i plakatów, za pośrednictwem forów dyskusyjnych w portalach internetowych, ale także na organizowanych szkoleniach. Od sołtysów zależy więc bardzo dużo. Wielu z sołtysów problem upatruje w braku zainteresowania zebraniem wiejskim, na którym ma być uchwalony wniosek o celowości kwoty przysługującej sołectwu z funduszu. Znaczące są informacje, jakie na ten temat przekazywane są mieszkańcom, oraz sposób, w jaki się tego dokonuje. Zawiadomienia o zebraniu muszą być zamieszczone w najczęściej uczęszczanych miejscach wsi. Muszą mieć atrakcyjną szatę graficzną i przede wszystkim wskazywać, jaka kwota przysługuje sołectwu do rozdzielenia i że to mieszkańcy zdecydują, na co ma być przeznaczona. Zebranie wiejskie, na którym uchwała się wniosek, należałoby poprzedzić spotkaniami informacyjnymi o funduszu sołeckim. Takie spotkania powinny dać mieszkańcom wyczerpującą wiedzę zarówno o funduszu, jak i celach, na jakie fundusz może i nie może być przeznaczony.

² Znaczenie funkcji sołtysa we współczesnej PolsceR. Jałoszyński, *Fundusz sołecki. Leksykon dobrych praktyk*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2017, s. 3.

Dobre funkcjonowanie funduszu wymaga starań. Żeby realizacja przebiegała bezproblemowo, pracownicy urzędu, wójt czy burmistrz, a także sołtys muszą współpracować i być zaangażowani, by problemy związane z wymogami formalnymi nie zniechęciły żadnej ze stron do realizacji zaplanowanych działań.

Fundusz sołecki stanowi zaczątek ważnego procesu rozwoju wsi, który powinien być kontynuowany. Doświadczenie uczy, że odnowę wsi trzeba zaczynać od pierwszego, integrującego projektu. Jego sukces bowiem pozwoli przezwyciężyć trudności i ograniczenia w realizacji kolejnych projektów. Pokonanie podstawowych ograniczeń lokalnych mieszkańców wsi da możliwość dążenia do otwarcia i wyróżnienia się, a co za tym idzie, poszukiwania własnego wyjątkowego pomysłu na swoją wieś³.

Trzeba zatem pamiętać, że przedsięwzięcia finansowane z funduszu sołeckiego aktywizują mieszkańców, gdyż niejako wymuszają na nich nieodpłatną pracę, która ma doprowadzić do pomyślnej realizacji planowanego przedsięwzięcia. Jeżeli gmina podejmuje odgórne decyzje i nie pozwala mieszkańcom decydować, często później bywa tak, że wzniesione bez udziału społeczności place zabaw, siłownie czy świetlice nie są wykorzystywane bądź niszczone.

Samorządy w Polsce w 2016 roku wydzieliły we własnych budżetach łącznie 425 mln złotych, przeznaczając je na zadania realizowane przez sołectwa. O ostatecznej korzyści przedsięwzięć sołeckich, na które gminy przekazały wydzielone środki pieniądze, będziemy mogli przekonać się za kilka lub kilkanaście lat. Już teraz nieocenioną korzyścią jest społeczna praca mieszkańców, pozyskane dla wsi darowizny i dotacje⁴.

Gminom, które realizowały swoje zadania, wykorzystując środki z funduszu sołeckiego, przyznawany jest zwrot części poniesionych nakładów, zatem jest to atrakcyjna forma realizowania inwestycji przez gminy. Niebanalna jest też kwota, rekompensaty części wydatków dla samorządów. Zwroty w roku 2017 osiągnęły pułap 130 mln złotych. Trzeba zwrócić uwagę, że również samorządy wojewódzki i powiatowe partycypują w korzyściach, które niesie ze sobą fundusz sołecki. Największym beneficjentem zmian dokonujących się za sprawą środków z funduszu sołeckiego jesteśmy jednak my sami jako społeczność lokalna. Dzięki realizowanym przedsięwzięciom zmienia się wieś i jej obraz chociażby dla mieszkańców miast, którzy chętnie korzystają z agroturystyki, stanowiącej atrakcyjny sposób na tani wypoczynek, a jednocześnie podtrzymującej tradycje i kulturę regionu. Widoczne są bardzo duże starania wsi zmierzające do tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, w które dodatkowo włączane są kolejne pokolenia⁵.

Potrzeba wypełnienia wniosku o środki z funduszu pobudziła ludzi do działania, gdyż zaczęli oni zupełnie świadomie chcieć czegoś lepszego i nowego – a to jest konieczny pozytywny warunek zmiany⁶.

Na obszarach wiejskich skumulowały się zjawiska zawężające rozwój jej mieszkańców. Nadal mamy do czynienia z niedostatecznym poziomem wykształcenia, niedopasowaniem

³ R. Wilczyński, *Fundusz sołecki – owoc i droga odnowy wsi*, [w:] *Fundusz sołecki – poradnik*, Krajowe Stowarzyszenie Sołtysów oraz Instytut Obywatelski, Konin–Warszawa 2018, s. 9.

⁴ R. Jałoszyński, dz. cyt., s. 6.

⁵ Tamże.

⁶ R. Wilczyński, dz. cyt., s. 8.

kształcenia do potrzeb występujących na danym obszarze, zauważalne są niższe potrzeby życiowe, trudniejszy jest dostęp do rynku pracy, często spowodowany dużymi odległościami do miejsc oferujących zatrudnienie. Trwa proces zmian w sektorze wiejskim, dlatego uwaga musi się skupić na działającym tam kapitale ludzkim. Należy szkolić, doradzać, a także rozbudowywać i udostępniać całą infrastrukturę teleinformatyczną.

Sołtys wykonuje przede wszystkim zadania zapisane w statucie sołectwa. Niewiele przepisów prawa odnosi się do zadań i kompetencji sołtysa. Jedyny szczegółowy ich zakres można znaleźć w statucie danego sołectwa.

Dobry sołtys, by móc jak najlepiej wykonywać swoje obowiązki, powinien być odpłacany (wynagradzany) z budżetu państwa. Obecne rozwiązania w poszczególnych gminach wymuszają, aby sołtys, szukając źródła utrzymania, angażował się w pracę zarobkową. Nie sprzyja to w żaden sposób rozwojowi wsi, a dodatkowo zabiera czas, który powinien być przeznaczony na różne inicjatywy integrujące mieszkańców. Praca aktywnego sołtysa powinna być dla samorządu bezcenna.

Priorytetowym zadaniem sołtysa w Polsce jest integracja mieszkańców, jak również pobudzenie ich do współdziałania. Sołtysi muszą być podporami lokalnej społeczności. Ich pomysłowość i przedsiębiorczość pozwala załatwić wiele trudnych spraw. Fundusze sołeckie, którymi dysponują sołtysi, nie są wystarczające, by zaspokoić wszystkie potrzeby mieszkańców. Wielu z sołtysów wykazuje się ogromną kreatywnością, znajdując sponsorów czy organizując mieszkańców, dzięki czemu udaje się na przykład zbudować plac zabaw. Liderzy wiejscy pośredniczą między mieszkańcami a gminą. To za ich przyczyną na wyższych szczeblach władzy często zapadają kluczowe decyzje o ogromnym znaczeniu dla lokalnych społeczności – społeczności reprezentowanej właśnie przez sołtysów, do których jej członkowie zgłaszają swoje potrzeby. Dlatego też sołtysi powinni posiadać odpowiednią wiedzę na temat pozyskiwania środków zewnętrznych, aby móc finansować inicjatywy lokalne, umiejętnie aktywizować mieszkańców, mądrze współpracować z mieszkańcami czy to w pisaniu projektów, czy zakładaniu organizacji pozarządowych. Czego zatem życzyliby sobie sołtysi? Aby ich mieszkańcom „chciało się chcieć”, bo żaden sołtys nie jest w stanie sam wszystkiego zrealizować i nic tak nie aktywizuje mieszkańców jak urzeczywistnienie ich wizji.

Bibliografia

- Balzer O., *Chronologia najstarszych kształtów wsi słowiańskiej i polskiej*, Lwów 1910.
- Boć J., *Pojęcie organu administracji publicznej*, [w:] tegoż (red.), *Prawo administracyjne*, „Kolonia”, Wrocław 2007.
- Gołębiowska A., *Istota samorządu terytorialnego w świetle postanowień Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, [w:] tejże (red.), *Administracja publiczna: uwarunkowania prawne, organizacyjne i społeczne*, Powszechnie Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2015.
- Jałoszyński R., *Fundusz sołecki. Leksykon dobrych praktyk*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2017.

Szczypliński M., *Organizacja, zadania i funkcjonowanie samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2004.

Wilczyński R., *Fundusz sołecki – owoc i droga odnowy wsi*, [w:] *Fundusz sołecki – poradnik*, Krajowe Stowarzyszenie Sołtysów oraz Instytut Obywatelski, Konin–Warszawa 2016.